

УДК 811.111

DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-2-305-312

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE
COMPETENCE IN PROCESS OF FUTURE NAVIGATORS' EDUCATION

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ

Olena TISHCHENKO,
Senior Lecturer

Олена ТИЩЕНКО,
старший викладач

helen020882@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1716-332X>

Institute of National University
«Odessa Maritime Academy»

Азовський морський інститут
Національного університету
«Одеська морська академія»

✉ 19, Chornomorska Street,
Mariupol, 87517

✉ вул. Чорноморська 19,
м. Маріуполь, 87517

Original manuscript received: June 22, 2021

Revised manuscript accepted: September 15, 2021

ABSTRACT

English language is an integral part of a navigator's life. And Maritime English language is one of the most important means of professional communication of seafarers because the vast majority of ships have multilingual international crews. In their work, the mariners have to communicate on various topics: professional, domestic or just to keep the conversation going in a multinational crew. Marine professionals need Maritime English at the user's level and this fact is undisputable and undeniable. The level of English language proficiency depends on the success of the navigator, his career growth, ensuring the safety of navigation. Proficiency in Maritime English is stipulated in a separate line in convention documents (including the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers) governing the training of seafarers. The article is devoted to one of the topical problems of the foreign language cadets' (students') education of the maritime institutions of higher education, in particular navigators. The concepts of «competence» is briefly characterized. The author provides the definitions of «foreign language communicative competence» given by foreign and Ukrainian scientists. Also the author's own definition is formulated. There have been presented the main conditions for mastering international communication competence, which is important for the safe and efficient operation of maritime transport, in the process of professional training of future navigators. The main types of speech activities (listening, monologue speech, dialogic speech, writing, reading), which are used for the formation of foreign language communicative competence of future navigators, are analysed. The examples of tasks used at the practical classes by the professional English language teachers of the Navigation and Ship Handling Chair of Azov Maritime Institute of the National University «Odessa Maritime Academy» are provided in this article.

Key words: competence, foreign language communicative competence, speech activity, cadets (students) of maritime institutions of higher education.

Постановка проблеми. У результаті стрімкого розвитку міжкультурної комунікації та глобальних трансформацій, що відбуваються в світі з кінця 90-х рр. ХХ ст., назріла необхідність у створенні особистості з новим набором якостей та компетентностей, гостро необхідних для раціонального функціонування в полікультурному світі. Сьогодні для успішного виконання професійних обов'язків вже недостатньо бути просто фахівцем у своїй справі. Для успішного вирішення поставлених завдань необхідно ще й знання іноземних мов, які допомагають стежити за новими досягненнями та розробками в світі, надають можливість брати участь у міжнародних симпозиумах, конференціях, налагоджувати дружні зв'язки, працювати в багатонаціональних колективах. Останнє дуже важливо для майбутніх судоводіїв. У зв'язку з цим зростає актуальність професійно-орієнтованої мовної освіти курсантів та студентів морських закладів вищої освіти.

Не менш важливо також не просто знати ту чи іншу мову, розуміти усне та письмове мовлення, викладати свої думки іноземною мовою, але й вміти налагоджувати контакт з носіями інших культур, досягати взаєморозуміння з іноземними колегами, які працюють у тій же сфері, але представляють інший соціум. У цьому здобувачам освіти може допомогти оволодіння навичками міжкультурної комунікації та вміння успішно застосовувати їх на практиці.

Навички міжкультурної комунікації вкрай необхідні майбутнім судоводіям, адже вони забезпечують безпеку мореплавства суден, запобігають забрудненню навколишнього середовища, сприяють дотриманню міжнародного та національного законодавства, допомагають в організації та управлінні рухом водного транспорту.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Ряд дослідників розглядають проблему розвитку комунікативної компетентності в процесі підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей. Так, О. Артем'єва, Т. Астафурова, Г. Єлізарова, Р. Мильруд, А. Садохин, В. Сафонова, С. Тер-Минасова досліджують проблему міжкультурної комунікації в контексті мовної освіти. М. Бахтіна, М. Ванягіну, Є. Верещагіна, Н. Гальскова, В. Костомарова, Г. Нойнер, В. Фурманову цікавить соціокультурна компетентність та діалог культур. Дослідження І. Бім, Н. Гальскова, О. Мильруд, К. Мітрофанової, Т. Серової присвячені професійно спрямованому підходу до навчання іноземних мов у немовних закладах вищої освіти. До визначення сутності іншомовної комунікативної компетентності звертаються М. Берізко, Н. Бідюк, Т. Власенко, І. Єременко, В. Каламаж, Н. Костенко, С. Ніколаєва, О. Тинкалюк, О. Чорна. Але вони не розглядають питання розвитку іншомовної комунікативної компетентності при викладанні англійської мови за професійним спрямуванням курсантам- (студентам-) судоводіям.

Відзначається нестача теоретичних розробок з цієї проблематики. Недостатньо висвітлені педагогічні умови, засоби,

методи розвитку іншомовної міжкультурної компетентності в процесі професійної підготовки судноводіїв з урахуванням сучасних. На соціально-педагогічному рівні спостерігається гостра необхідність підвищення рівня володіння курсантів (студентів) англійською мовою та пошуком ефективних засобів розвитку іншомовної міжкультурної компетентності. Це свідчить про **актуальність** проведення досліджень з цієї тематики.

Мета статті – окреслити базові принципи формування іншомовної компетентності майбутніх судноводіїв.

Відповідно до мети **завданнями** статті є:

- 1) дати визначення поняття «компетентність»;
- 2) на основі теоретичного аналізу наукових джерел розкрити сутнісні поняття «іншомовна комунікативна компетентність»;
- 3) проаналізувати особливості формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв.

Результати та дискусії. У перекладі із латинської *competentia* – означає коло питань, у яких людина добре розуміється, має певні знання і досвід, що дозволяють їй ефективно діяти у визначеній області. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови компетентність визначається як властивість за значенням «компетентний», тобто який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований (В. Бусел, 2005).

Поняття «іншомовна комунікативна компетентність» було запроваджено в науковий обіг Д. Хаймз, який пояснював його як досвід, що забезпечує людині можливість здійснення спрямованого мовленнєвого спілкування з метою досягнення успіху в комунікації в середовищі іншомовної культури (D. Hymes, 1971).

Що стосується поняття «іншомовна комунікативна компетентність» та її складових серед українських дослідників, зауважимо, що серед них немає однастайності. Автори визначають цей термін як:

– знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих і власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст якої охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку речень у тексті), навички та уміння аналізу тексту та власне комунікативні надбання (Н. Бідюк, 2012);

– знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації (О. Тинкалюк, 2008).

На нашу думку, іншомовна комунікативна компетентність включає знання щодо процесу міжособистісної та інших видів комунікації іноземною мовою, вміння вибудовувати конструктивний діалог з представниками інших культур, а також сукупний досвід ділового спілкування іноземною мовою. Можна стверджувати, що майбутні фахівці

(в тому числі судноводії) оволоділи міжнародною комунікативною компетентністю в процесі професійної підготовки, якщо вони здатні:

- зрозуміло й чітко висловлювати свої думки іноземною мовою як усно, так і письмово;
- адекватно оцінювати ситуацію, в якій доведеться вести діалог іноземною мовою, прогнозувати його вектор;
- спрямовувати та коригувати формат спілкування у тому ключі, який потрібен, враховуючи особливості комунікативного акту для досягнення потрібного результату;
- реалізувати на практиці етикет ділового спілкування іноземною мовою;
- аналізувати зовнішні сигнали співрозмовника (міміка, мова тіла, тощо.);
- діяти в конфліктних ситуаціях і працювати на зниження градусу конфлікту, якщо такий усе ж назріває;
- активно слухати;
- застосувати на практиці інструменти ораторського мистецтва;
- організовувати і вести переговори, зустрічі іноземною мовою;
- проявляти емпатію.

У галузевих стандартах вищої освіти України (Галузевий стандарт вищої освіти України) комунікативно компетентнісного фахівця схарактеризовано як особистість, яка здатна до розуміння та сприйняття етичних норм і моделей комунікативної поведінки представників інших культур, адаптивності й комунікабельності в процесі спілкування, толерантності до зарубіжних партнерів. Серед завдань майбутніх фахівців виокремлено організацію плідної співпраці з іноземними партнерами, що передбачає вміння навчатись протягом усього життя, здатність до оперування й управління інформацією, діагностування потенційних комунікативних ускладнень, виявлення й усунення причин конфліктних ситуацій.

Тож формування фахової іншомовної комунікативної компетентності є першочерговим завданням закладів вищої освіти. Проаналізуємо види мовленнєвої діяльності, які використовують викладачі англійської мови за професійним спрямуванням кафедри навігації і управління судном Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія».

1. *Аудіювання* – сприйняття мовлення на слух і розуміння змісту поширених повідомлень у межах знайомих тем; розуміння коротких текстів професійного характеру, а також визначення теми і основної думки прослуханого неадаптованого тексту, виділення найбільш важливої частини висловлювання для розуміння загального змісту.

Наприклад, курсантам (студентам) пропонується виконати тестове завдання на розуміння прослуханого тексту: *Naming locations on board and explaining major functional parts of a vessel.*

A) Listen to a conversation between a student and an officer. Mark the following statements as true (T) or false (F).

- 1 ___ The woman uses the correct term for a restroom.
- 2 ___ The man gives directions to the head.
- 3 ___ The woman must go to a different deck.

B) Listen again and complete the conversation.

Student: Excuse me, sir.

Officer: What is it?

Student: Well, I'm a student, sir. And I'm 1 _____. Can you tell me where the 2 _____ is?

Officer: The bathroom? You're talking about the 3 _____.

Student: Yes, of course, sir. I'm still 4 _____ this.

Officer: Turn right out of this 5 _____. Go up the first ladder in the passageway and turn left.

Student: Thank you, sir. So it's up on the first 6 _____?

Officer: That's correct.

2. Процес навчання *монологічному мовленню* ми спрямовуємо на формування навичок та вміння курсантів (студентів) створювати власне висловлювання на одну з тем. Як показала практика, при навчанні іншомовній комунікативній компетентності найбільші труднощі виникають під час створення самостійного монологічного висловлювання, при цьому складність зростає при переході від підготовленого висловлювання на задану тему до непідготовленого. Щоб сформувати ці комунікативні вміння, ми пропонуємо курсантам (студентам) такі види роботи, які вимагають не просто складання тексту, містять задані умови спілкування. Наведемо приклади ситуативних вправ, використовуваних нами. При вивченні теми *Safety Equipment On Board* викладач пропонує: *Discuss aspects of safety and risk in the workplace; give warnings and advice concerning safe working practice on board; describe maintenance and repair work*. Курсант (студент) виступає в ролі третього помічника капітана (саме він відповідає за прилади безпеки на борту), який має провести інструктаж для новоприбулих на судно, обирає питання та розповідає про:

- A) Entering an empty tank;
- B) Issuing warnings or advice on safety;
- C) Taking actions to avoid potential risks at work.

3. *Діалогічне мовлення*. Основними методами в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів (студентів) на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням ми вважаємо діалог, дискусію, дебати. На думку більшості дослідників, навчальний діалог – це мінімальна мовленнєва єдність, що складається з парних реплік, найчастіше у формі питання-відповідь. Практичні завдання, які ми застосовуємо на заняттях, забезпечують:

– формування вмінь відповідати на репліки певного типу, використовуючи властиві професійному мовленню форми вираження;

– розвиток умінь вести діалогічне спілкування на мікро- та макрорівні, тобто будувати міні-діалог відповідно до заданої ситуації та розширювати його, включаючи в обговорення додаткові питання;

– формування вмінь ініціювати діалог, вступати в обговорення проблем, вживаючи стилістично адекватні засоби вираження.

Таким чином, практичні заняття з англійської мови за професійним спрямуванням включають спеціальні вправи, рольові та ситуативні ігри, спрямовані на підвищення комунікативних умінь. Метод рольових і ситуативних ігор з подальшим обговоренням дозволяє побачити кілька ймовірних виходів і вибрати з них найбільш прийнятний. Усе це сприяє розширенню практичного досвіду, допомагає здобувачу освіти внести корекцію у власну поведінку.

Student A: You are a seaman on the bridge. Talk to Student B about:

- A) weighing anchor
- B) the condition of the chain
- C) actions needed

При цьому студенти мають змогу користуватися поданими фразами-підказками. На перших етапах формування іншомовної комунікативної компетентності в курсантів (студентів) виникають труднощі у зв'язному мовленні та створенні ситуації, максимально схожої до дискусії, у якій обом співрозмовникам було б цікаво спілкуватися. Такий мовний бар'єр є причиною недостатньої практики чи браку лексичного запасу з тієї чи іншої тематики.

4. Навчання *письму* як мовленнєвому умінню досягається за рахунок вправ на написання офіційних та особистих листів, опису об'єктів та подій, інструкцій тощо. Як правило, в завданнях такого типу курсанти (студенти) мають навести інформацію чи викласти аргументи за або проти конкретної проблеми, використовуючи стандартні фрази морської англійської мови та вирази ділового спілкування (обсяг 150-200 слів).

Приклад особистого листа: *Write an e-mail to your friend about your practice. Describe your vessel, give information about cargo she carries carry and your everyday duties.* Приклад ділового листа: *Compose a business letter to the Agent claiming responsibility for the damage to the goods through careless handling by stevedores.*

5. *Читання* – це рецептивний (репродуктивний) вид мовленнєвої діяльності, при якому здійснюється прийом і подальша переробка мовного спілкування. Формування навичок читання у межах змісту дисципліни розширює словниковий запас курсантів (студентів) за рахунок загальнопрофесійної та спеціальної лексики, що супроводжується формуванням умінь ефективного й адекватного оперування загальнолексичними і термінологічними мінімумами.

Наприклад: *Read the poster on mooring steps, then complete the table. Read the text again and find the words to the definitions.*

Зауважимо, що всі види мовленнєвої діяльності тісно пов'язані між собою. Вони виступають компонентами єдиного цілого. Отже, для здійснення нормального мовного спілкування необхідно в однаковій мірі

оволодіти всіма видами мовленнєвої діяльності. Викладачі англійської мови за професійним спрямуванням ураховують специфіку того чи іншого виду мовленнєвої діяльності під час застосування вправ і завдань відповідно до кожного з цих видів.

Висновки. Говорячи про іншомовну комунікативну компетентність, ми маємо на увазі володіння мовленням як засобом передачі інформації, вміння чітко висловлюватись іноземною мовою, використовуючи вербальні та невербальні методи, а також вміння знаходити контакти зі співрозмовником (часто з представником іншої культури), передбачати та вирішувати конфлікти. Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умови володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів. Формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів (студентів) морських закладів вищої освіти позитивно впливає на професійний рівень майбутніх судноводіїв, їх творчу самореалізацію, вдосконалення їх професійної діяльності. Узагальнюючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не вичерпують окресленої проблеми і потребують подальшого її дослідження.

Література

Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура / Н. М. Бідюк // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції (12–14 листопада 2012р.). – Львів, 2012. – С. 158 – 160.

Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / Уклад. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь, 2005. – Т. VIII. – 1728 с.

Тинкалюк О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Тинкалюк // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2008. – Вип 24. – С. 53–63

Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1971. – 174 p.

Галузевий стандарт вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/31/3158/MON_897_07.doc

References

Bidiuk N. (2012) *Komunikatyvna kompetentnist maibutnogo vchytelya filologa: zmist ta struktura* [Communicative competence of future philology teacher: content and structure] *Informaciino-komunikaciini tehnologii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektvyv: Zbirnik naukovykh prats tretoi Mszhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii*. Lviv, pp. 158 – 160 [in Ukrainian].

Busel V. (2005) *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoj movy: 250000 T. VIII* [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language: 250000 Vol. VIII]. Kyiv; Irpin [in Ukrainian].

Тынкалюк О. (2008) *Sutnist i struktura inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv nemovnykh specialnostei vyshhykh navchalnykh zakladiv* [Essence and structure of foreign language communicative competence of non-language specialties students of higher educational institutions] *Visnyk Lvivskogo universytetu* 24, Seriiia pedagogichna, pp. 53–63[in Ukrainian].

Hymes D. (1971) *On Communicative Competence*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, p.174 [in English].

Haluzevyi standart vyshchoi osvity Ukrainy [Industry Standard of Higher Education of Ukraine]. Retrieved from http://osvita.ua/doc/files/news/31/3158/MON_897_07.doc [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Англійська мова за професійним спрямуванням є одним найважливіших засобів професійного спілкування фахівців морської галузі, оскільки переважна більшість морських суден мають багатомовні інтернаціональні екіпажі. У своїй роботі їм доводиться спілкуватися на різні теми: професійні, побутові або просто підтримати розмову. Фахівцям морських професій необхідна професійна англійська мова на рівні користувача, і цей факт є незаперечним. Від рівня володіння англійською мовою залежить успішність судноводія, його кар'єрний ріст, забезпечення безпеки мореплавства. Володіння англійською мовою обумовлено конвенційними документами (зокрема, *International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers – Міжнародна конвенція про норми підготовки, атестації та вахтової служби моряків*), що регламентують підготовку кадрів морських спеціальностей. Стаття присвячена одній з проблем іншомовної підготовки курсантів (студентів) морських закладів вищої освіти, зокрема судноводіїв. У дослідженні висвітлено поняття «компетентність», схарактеризовано дефініцію «іншомовна комунікативна компетентність» зарубіжним та українськими науковцями, а також сформульовано власну дефініцію. Авторкою наводяться основні умови оволодіння у процесі професійної підготовки майбутніх судноводіїв міжнародною комунікативною компетентністю, яка має важливе значення для безпечного та ефективного функціонування морського транспорту. У статті аналізуються основні види мовленнєвої діяльності (аудіювання, монологічне мовлення, діалогічне мовлення, письмо, читання), які використовуються для формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв. Наводяться приклади завдань, які використовують викладачі кафедри навігації і управління суднами Азовського морського інституту Національного університету «Одеська морська академія» на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність, курсанти (студенти) морських закладів вищої освіти.